

ТВОРЧИСТЬ Д. Г. ЛОУРЕНСА В ОЦІНКАХ РАДЯНСЬКОГО ТА ПОСТРАДЯНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА (ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПОШУКУ)

Наталія Стирнік

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, проспект Гагаріна, 72, 49010, м. Дніпропетровськ, Україна

У статті зроблено спробу простежити творчість Д. Г. Лоуренса, представлену в оцінках вітчизняного літературознавства; в роботі йдеться про суперечливе судження щодо художньої спрямованості творів письменника; також у статті з'ясовано, як творчість Д. Г. Лоуренса досліджували на радянському і пострадянському літературному просторі; визначено роль та місце письменника в англійській літературі початку ХХ ст.

Ключові слова: художній напрям, модернізм, оповідання, внутрішній монолог, плин свідомості.

Злам століть вважається складним і неоднозначним періодом, перехідним часом, вісником "нестійкості та неблагополуччя" [3, с. 531], деяким відступом від минулого, а також очікуванням у майбутньому чогось нового і кращого. Кінець ХІХ - початок ХХ ст. для Англії - це період, коли країна "вступала в нову історичну епоху, епоху монополій, надприбутків, жорстокої класової боротьби, криз та імперіалістичних війн; це також період "пошуку нових шляхів у філософії, соціології, літературі та мистецтві" [3, с. 531]. Письменників початку ХХ ст. об'єднує прагнення творчих знахідок щодо засобів вираження в художніх творах: формується образ нового героя, але не за зовнішніми характеристиками чи вчинками, а завдяки опису його внутрішнього стану, душевних переживань і страждань. У своїх творах митці нового часу порушують проблему відчуженості і маленької людини, використовують внутрішній монолог, плин свідомості, - засоби, що застосовуються у модернізмі, завдяки яким читач розуміє сутність героя і проникає до глибин його душі. ХХ ст. буквально рясніє новими напрямками в літературі та мистецтві, такими як експресіонізм, кубізм, футуризм, дадаїзм, імажізм і, нарешті, модернізм. У радянські часи спостерігалось зневажливе ставлення до цього напрямку: "модернізм" вважався деяким синонімом занепаду та руйнації. Сучасні українські дослідники суголосно зазначають, що "з самого визначення випливає основна риса модернізму - прагнення до оновлення існуючих форм та канонів, динамізм, бажання відповідати рівневі розвитку сучасного світу" [15, с. 342]. Ми також поділяємо думку російських дослідників Л. В. Дудової, Н. П. Михальської та В. П. Трикова, які використовують термін "модернізм" як деяку художню систему, що об'єднала вищезгадані літературні течії.

Творчість письменників, життя яких збігається зі зломом століть, навряд чи можна охарактеризувати чітко й однозначно, а їх долі назвати щасливими. І вітчизняні, і західні літературознавці стверджують, що Девід Герберт Лоуренс викликав "гнівні та запеклі суперечки" як за свого життя, так і після смерті [2, с. 133; 6, с. 115; 8, с. 75-76; 9, с. 83; 12, с. 92; 18, с. 503;]. Його перші твори викликали захоплення та схвалення як критиків, так і читачів; його називали "геніальним пророком нового мистецтва і нової моралі" [8, с. 83]; ним "захоплювались" і його "підносили" [8, с. 76]; Д. Г. Лоуренса визнавали як одного з британських прозаїків, "який подавав великі надії" [17, с. 96]. Але швидко така помпезність змінилася на "гнівний хор" [17, с. 6]; сміливість письменника обурювала, його "піддавали анафемі як еретика та амораліста" [9, с. 83]; його ганьбили як запеклого пацифіста, "іконоборця", порушника громадської моралі" [12, с. 96]. Романи та оповідання письменника були надзвичайно відвертими для тогочасної пуританської Англії. Поряд з відомими романами письменника, які набули великого розголосу: "Веселка" і "Коханець леді Чаттерлей", можна назвати, наприклад, і оповідання письменника "Прусський офіцер" (яке увійшло в збірку оповідань "Прусський офіцер"), де відчувається гомосексуальний підтекст¹.

Серед літературознавців немає єдиної думки щодо оповідань письменника. Так, Н. Ю. Жлуктенко визначає найкращі з них як ті оповідання, які "мають велику художню цінність" [10, с. 153]. На жаль, у своїй роботі дослідниця не виокремлює, які саме оповідання вона має на увазі. (Припустимося думки, що мова йде про більшість оповідань письменника). Інші дослідники вважають деякі оповідання письменника зтягнутими, навіть малопомітними, в яких "не вистачало лаконічності й чіткості викладу" [4, с. 4]. Така уявна розмитість і розтягнутість, часті повтори, - це елементи модерністської техніки. Письменники-модерністи завуальовано змальовували дійсність у своїх творах, їхній читач повинен був сам доміслити кінцівку оповіді. Завдяки деталям, символам, опису психологічного стану героя та за допомогою плину свідомості, внутрішнього монологу, - ми відчуваємо настрій героя, щасливий і задоволений він чи навпаки. Ми розуміємо і відчуваємо те, що відчуває герой не словами, а його внутрішніми переживаннями та душевним муками та думками.

Творчість Д. Г. Лоуренса і сьогодні привертає увагу багатьох дослідників; більше століття точаться суперечки щодо його творчості. Д. Г. Лоуренсу присвячено безліч наукових розвідок, монографій, статей тощо, "жодна книга про сучасну світову літературу... не обходиться без ґрунтового опису творчості письменника" [13, с. 84]. На радянському і пострадянському просторі дослідженням творчості настільки "суперечливої і суперечливо оцінюваної фігури", як Д. Г. Лоуренс [6, с. 115] займалися такі вчені, як Д. В. Затонський, С. Павличко, Б.-І. Антонич,

¹ Ґрунтовніший аналіз оповідання та історія виникнення збірки "Прусський офіцер" подано у статті "Аналитическое чтение рассказа Д. Г. Лоуренса "Прусский офицер": историзм и читательский отклик" // Мова і культура, Вип. 11. Т. ХІІ (124). - К. : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2009. - 351 с.

Н. Ю. Жлуктенко, Е. П. Гончаренко, Н. П. Михальська, Г. В. Анікін, В. М. Толмачов, Н. П. Дудова, Л. В. Триков, І. Васильєва та багато інших. І сьогодні все ще "продовжує зростати обширна критична "лоуренсіана" [18, с. 503]. Окремо зазначимо, що в працях деяких учених відсутня єдина думка щодо художньої спрямованості письменника. Микола Пальцев, говорячи про його художній метод, зазначає, що для дослідників "основоположною виявляється проблема належності Д. Г. Лоуренса до модерністів або критичних реалістів" [17, с. 8]. І справді, такі суперечки серед вітчизняних літературознавців досить обгрунтовані. У ранніх творах письменника простежуються як елементи реалізму, так і модернізму. Наприклад, в оповіданнях першої збірки "Прусський офіцер" описується тяжке, злидарне життя шахтарів, з усіма жахами й небезпеками, з якими можуть зіткнутися гірняки; життя, яке письменник знав з особистого досвіду, адже батько письменника був шахтарем. Але водночас реалії тяжкого, бідняцького існування шахтарів, їхнє життя і взаємовідносини письменник змальовував, використовуючи модерністську техніку.

Знайомство радянського читача з творами Д. Г. Лоуренса відбулося ще за життя письменника, а саме у 1920-ті роки. У цей період були перекладені деякі розділи роману "Веселка", опублікований переклад роману "Сини та коханці". Однак ці "малотиражні видання з часом встигли стати бібліографічною рідкістю" [17, с. 3]. Потім про письменника забули, і лише в 1970-ті роки з'явилися публікації деяких його віршів і оповідань. А в 1985 році, "в ювілейний для письменника рік" [5, с. 22], була опублікована його збірка оповідань під назвою "Донька баришника".

У наш час читач продовжує своє знайомство з творчістю Д. Г. Лоуренса завдяки сучасним вітчизняним дослідникам і перекладачам, серед них і Ірина Бояновська, і Марія Рогачевська, і Мирослава-Марія Рибалко та ін. Але на жаль, на сьогодні існує невелика кількість перекладів оповідань Д. Г. Лоуренса українською мовою. Ми можемо назвати імена декількох українських майстрів художнього слова, які заповнили цю лауну: Марія Габлевич (переклад оповідання "Донька баришника"), Олена Матвієнко - ("Коник-фаворит" та "Прекрасна дама"), Ірина Бояновська - ("Тягар життя"), Максим Стріха, Олег Лишега та Ростислав Доценко (поезії Д. Г. Лоуренса), Соломія Павличко (переклад роману "Коханець леді Чаттерлей").

Представлений у нашій статті погляд дослідників здебільшого сформовано на аналізі романної творчості письменника; чи не єдині, хто аналізує оповідання Д. Г. Лоуренса - М. Пальцев, Н. Ю. Жлуктенко, Е. П. Гончаренко. Вчені суголосно підкреслюють належність письменника до модернізму. Вони вважають, що створюючи оповідання, Д. Г. Лоуренс відточував свою майстерність, створював образи та ідеї, які пізніше знаходили своє відтворення у романах письменника. Так, сюжет оповідання "Запах хризантем" можна простежити і у романі "Сини та коханці", деякі сцени з оповідань "Проблески весни", "Тінь серед троянд" накреслюються і в романах "Жінки в коханні" і "Коханець леді Чаттерлей".

Так до якого ж напряму можна віднести творчість Д. Г. Лоуренса: реалізм, символізм, натуралізм, модернізм? Так, Н. П. Михальська і Г. В. Анікін підкреслюють зв'язок письменника з модернізмом, який виявляється в його "фрейдистській концепції людської особистості" [1, с. 313], але поряд з цими спостереженнями дослідники зазначають наявність у Д. Г. Лоуренса і традиційної форми викладу. Російські дослідники Л. В. Дудова і В. П. Триков також вважають, що письменник не відмовлявся від традиційних моделей і форм викладу [8]. Роман "Білий павич" вони визначають і як реалістичний твір, і як роман, який відходить від традицій реалізму. В російському академічному навчальному виданні "Зарубежная литература конца XIX - начала XX века" В. М. Толмачов розглядає Д. Г. Лоуренса в контексті "модерністських романів Дж. Джойса та В. Вулфа" і загалом усю творчість письменника відносить до нового ХХ ст. [11, с. 265]. А вже в наступному виданні цього посібника дослідник вирізняє Д. Г. Лоуренса поряд з В. Вулфом, як одну з ключових фігур, але вже символістської культури, і підкреслює, що письменник "поза сумнівом, вдихнув нове життя в англійський і європейський натуралізм" [12, с. 92]. Російські дослідники стверджують, що Д. Г. Лоуренс відіграв важливу роль у модернізації літератури, виступаючи "на передньому краї модернізму" [8, с. 4]. Про модернізацію автобіографізму письменника в одному з оповідань першої збірки "Запах хризантем" пише і Е. П. Гончаренко [6, с. 115]. В своїй роботі українська дослідниця простежує у творах Д. Г. Лоуренса "нову ступінь інтимності, заглибленості до таємних пластів психіки, де з'являються інші проблеми, аніж в автобіографічному романі минулого" [7, с. 78]; також знаходить "безперечні модерністські якості", а саме: "безоглядну свободу художнього відбиття... та свободу виявлення особистої емоційної внутрішньої стихії" [7, с. 76]; припускає можливість "відмовлення Д. Г. Лоуренса від будь-якої сталої літературної норми" та виокремлює елементи експресіонізму "в більш пізніх романах письменника" [7, с. 97].

Відомий літературознавець С. Павличко вважає Д. Г. Лоуренса, "як і Т. С. Еліота засновниками модернізму" [16, с. 59]. Ми приймаємо і поділяємо думку С. Павличко, В. М. Толмачова, Н. Ю. Жлуктенко, Е. П. Гончаренко та багатьох інших науковців, які вважають Д. Г. Лоуренса письменником-модерністом і розглядають його творчість у контексті епохи модернізму. Адже вже в перших оповіданнях простежуються елементи модерністської техніки. М. В. Пальцев підтримує думку В. В. Івашової, що неможливе зарахування Д. Г. Лоуренса до безумовних реалістів [18, с. 507]. "Широта і об'ємність картин англійської дійсності його [Д. Г. Лоуренса. - прим. Н. С.] часу, багатомірність психологічних характеристик найважливіших персонажів, пафосне сприйняття художником основ буржуазного способу життя і сміливість їх викриття", - не властиві письменникам-модерністам, наголошує М. В. Пальцев. Російська дослідниця І. Васильєва вважає, що абсолютно "безглуздо зараховувати Д. Г. Лоуренса до числа модерністів, адже він - "один із засновників "нового" (в кращому сенсі слова "сучасного") роману" [5, с. 24]. Вона поділяє думку англійського соціолога і критика літератури Р. Вільямса, який відносив письменника до "традиційних романістів" [5, с. 24]. А знаний український літературознавець Д. В. Затонський поділяє творчість Д. Г. Лоуренса на два періоди: перший - "реалістичний за своїм духом" - закінчується романами "Білий павич" (1911) і "Сини та коханці" (1913), другий - починається романом "Веселка" (1914) - "одним з найбільш характерних модерністських творів письменника" [13, с. 85]. Д. Г. Лоуренса часто засуджували за натуралізм зображення сцен і деталей, якими насичені сторінки його романів [і оповідань. - прим. Н. С.]. Так, Д. В. Затонський також вважає Д. Г. Лоуренса близьким до натуралізму, більше того, дослідник пов'язує модернізм з натуралізмом. На його думку, модернізм "зшитий з

натуралізмом безліччю ниток, і щоразу по-різному" [13, с. 97]. Ми поділяємо думку відомого київського науковця Н. Ю. Жлуктенко про те, що Д. Г. Лоуренс є "яскравим представником художнього авангарду" [9, с. 83]. "Поборники нового мистецтва", до яких належав і Д. Г. Лоуренс, "взаємодіяли і з реалізмом, і з натуралізмом" [9, с. 84], висловлює свою думку дослідниця, і продовжує: "в ньому [художньому авангарді - прим. Н. С.] закладені можливості руху не лише до модернізму, а й до прогресивного мистецтва" [9, с. 85]. Відомо, що модернізм формувався у період перегляду естетичних і культурних норм, а також літературних традицій, які існували раніше. В епоху модернізму, розвиваються такі напрями, як імпресіонізм, символізм, натуралізм, імажизм, футуризм та ін. І, як слушно зазначає А. М. Зверев, "за всіх, часом різких, відмінностей програм і маніфестів ці школи поєднує сприйняття своєї епохи як часу незворотних історичних змін, які супроводжуються крахом вірувань і духовних цінностей, якими жили попередники" [14, с. 566-567].

Ознайомившись із працями вітчизняних та російських літературознавців, доходимо висновку, що їхні оцінки щодо творчості Д. Г. Лоуренса досить неоднозначні, і навіть швидше суперечливі. Серед радянських та пострадянських літературознавців не існує єдиного погляду щодо художнього методу письменника. На нашу думку, така двоїстість та неоднозначність думок науковців, може бути пояснена тим фактом, що митець сам знаходився у постійному пошуку. Спочатку він учителював, але потім після усвідомлення факту, що це не його покликання, він почав писати, жадібно займався живописом, поезією і прозою, "гарячково читав" [12, с. 95]. Письменник цікавився картинами прерафаелітів, розмірковував над філософією У Джеймса, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше. Учень Томаса Гарді та Джордж Еліот, Д. Г. Лоуренс наслідував творчий метод цих письменників, і навіть "пішов далі, аніж свої вчителі" [18, с. 509]; він переймав усталені традиції оповіді, звертався до реалістичного опису життя героїв у своїх творах. Але водночас, як підкреслював сам митець: "не відчував більше радості, малюючи живі картини, які в і д ч у в а в я [Д. Г. Лоуренс - прим. Н. С.] повинен писати інакше" [18, с. 514]. Письменник змінював свої погляди: "Не шукайте в моєму романі старе, стабільне "я" персонажа" [18, с. 514], - наголошував він. Можливо, він намагався віддати данину моді, намагаючись відповідати вимогам нового часу, майбутньому століттю, століттю змін. Звернімо увагу, що М. В. Пальцев також виокремлює у письменника "дивовижну інтенсивність художнього пошуку" [17, с. 5], його "творча еволюція складалася з піднесень і спадів, проривів до висот художньої істини й блукань манівцями психоаналізу та натурфілософії" [10, с. 152]. Адже навіть у першій збірці оповідань "Прусський офіцер" Д. Г. Лоуренс використовував такі прийоми, як внутрішній монолог, плин свідомості. В оповіданнях письменника порушувались теми відчуженості, маленької людини - теми, характерні для модернізму. Як приклад, наведемо також і інші оповідання цієї збірки: "Другий не гірше", "Проблески весни", "Прусський офіцер", "Запах хризантем", які доводять належність Д. Г. Лоуренса до модерністів. Герої оповідань Д. Г. Лоуренса - звичайні люди з власним внутрішнім світом, проблемами особистого і соціального характеру. Герой зображається не поверхнево, а більш глибоко, детальніше, він розглядається не просто як людина, а як особистість з її переживаннями, стражданнями. Образ героя, його характер складається не тільки за описом якихось зовнішніх характеристик, а завдяки зображенню психологічного стану, опису його внутрішніх почуттів та роздумів.

Ця стаття створює належне теоретико-літературне уявлення щодо дослідження творчості Д. Г. Лоуренса не тільки в оцінках вітчизняних літературознавців, але й на пострадянському просторі. Вивчення закономірностей художньої еволюції письменника як представника модерністської літератури, вважається необхідним як з точки зору аналізу принципів його індивідуального художнього новаторства, так і визначення ролі та місця творчого доробку письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аникин Г. В.* История английской литературы / Г. В. Аникин, Н. П. Михальская. - М. : Высшая шк. - 1985. - 432 с.
2. *Антонин Б.-І.* Митець пристрасті / Б.-І. Антонин // Всесвіт. - К. : Видавництво "Радянський письменник", 1990. - № 2.- 192 с.
3. Английская новелла. Перевод с англ. Примечания Ю. Ковалева. - М. : ТЕРРА, 1997. - 560 с.
4. *Бояновська І.* Пошук первинної суті життя / І. Бояновська // Всесвіт. - К. : Радянський письменник, 1989. - №12. - 192 с.
5. *Васильєва І. Д.* Г. Лоуренс. Любовник леди Чэттерли / І. Д. Васильєва // Современная художественная литература. - М. : Радуга, 1989. - № 4. -128 с.
6. *Гончаренко Э. П.* Модернизация автобиографизма в творчестве Д. Г. Лоуренса (рассказ "Запах хризантем") / Э. П. Гончаренко // Актуальні проблеми літературознавства та стилістики. - 2005.
7. *Гончаренко Э. П.* Творчество Джойса и модернизм 1900-1930 гг. / Э. П. Гончаренко. - Днепропетровск : Наука и образование, 2000. - 243 с.
8. *Дудова Л. В.* Модернизм в зарубежной литературе / Л. В. Дудова, Н. П. Михальская, В. П. Трыков. - М. : Флинта, Наука, 1998. - 240 с.
9. *Жлуктенко Н. Ю.* Английский психологический роман XX века / Н. Ю. Жлуктенко. - К. : Выща школа, 1988. - 150 с.
10. *Жлуктенко Н. Ю.* У пошуках художньої істини / Н. Ю. Жлуктенко // Всесвіт. - К. : Радянський письменник, 1983. - № 8. - 192 с.
11. Зарубежная литература конца XIX - начала XX века / под ред. В. М. Толмачева. - М., 2003.
12. Зарубежная литература конца XIX - начала XX века : в 2 т. Т. 2 / [В. М. Толмачев, А. Ю. Зиновьева, Д. А. Иванов и др.] ; под ред. В. М. Толмачева. - 3-е изд., стер. - М. : Академия, 2008. - 400 с.
13. *Затонський Д. В.* Про модернізм і модерністів / Д. В. Затонський. - К. : Вид-во худ. літ-ри, 1972. - 272 с.

14. *Зверев А. М.* Модернизм / А. М. Зверев // Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. А. Н. Николюкина. - М. : НПК "Интелвак", 2001. - 1597 с.
15. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. - Чернівці : Золоті літаври, 2001. - 636с.
16. *Павличко С.* Зарубіжна література. Дослідження та критичні статті / С. Павличко. - К. : Основи, 2001. - 559 с.
17. *Lawrence D. H.* Odour of chrysanthemums and other stories / D. H. Lawrence. - М. : Progress Publishers. - 1977. - 292 p.
18. *Lawrence D. H.* The Rainbow / D. H. Lawrence. - М. : Raduga Publishers. - 1985. - 571 p.

Стаття надійшла до редколегії 15.12.2010

Прийнята до друку 26.12.2010

D.H. LAWRENCE'S CREATIVE WORK IN THE SOVIET AND POST-SOVIET CRITICAL AREA STUDIES (THE PROSPECTS OF FUTURE INVESTIGATIONS)

Nataliya Styrnik

*Oles Honchar National University of Dnipropetrovsk, 72, Naharin avenue, 49010,
Dnipropetrovsk, Ukraine*

This article is an attempt to retrace D. H. Lawrence's creative work given in the domestic literary critical appraisal; controversial arguments as for artistic orientation of writer's works are mentioned in the article; also it is found out how D. H. Lawrence's creative work has been research in the Soviet and Post-Soviet critical area studies; the writer's role and his place in the English literature at the beginning of the XX century are viewed on the basis of above mentioned works.

Key words: artistic orientation, modernism, short-story, inner monologue, stream of consciousness.

ТВОРЧЕСТВО Д. Г. ЛОУРЕНСА В ОЦЕНКАХ СОВЕТСКОГО И ПОСТСОВЕТСКОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ (И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ)

Наталья Стырник

*Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, проспект Гагарина, 72, 49010, г.
Днепропетровск, Украина*

В статье сделано попытку проследить творчество Д. Г. Лоуренса, представленное в оценках отечественного литературоведения; в работе идет речь о противоречивом суждении относительно художественной направленности произведений писателя; также в статье выяснено, как творчество Д. Г. Лоуренса исследовалось на советском и постсоветском пространстве; определена роль и место писателя в английской литературе начала XX века.

Ключевые слова: художественное направление, модернизм, рассказ, внутренний монолог, поток сознания.